

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Statsvetenskapliga Institutionen

Valutaregleringens avskaffande

En analys av argument och motiv

Eller, varför avskaffades den svenska modellen?

C-uppsats i Statsvetenskap

VT 2013

Niklas Andersson

Gunnar Falkemark/ Maria Oskarsson

Antal ord: 9699

1. INLEDNING

1.1 Makt och internationalisering

Dåvarande finansminister Kjell-Olof Feldt sade i riksdagsdebatten 1988 ”Det gör också att den marknadsekonomi som ger tillväxt måste tuktas och tämjas för att fungera rätt”¹. Ingen blir väl särskilt förvånad över detta uttalande från en socialdemokratisk finansminister. Det ligger snarare helt i linje med vad vi förväntar oss att han skall säga.

I Socialdemokraternas proposition 1988/89:142 föreslås sedan att valutaregleringen avskaffas. Den årliga propositionen om valutaregleringens förlängning har ofta inletts med ord i stil med ”Valutaregleringen är ett medel i penningpolitiken. Den syftar till att öka möjligheterna att föra en oberoende penningpolitik.”². Detta har gällt såväl borgerliga som socialdemokratiska regeringar.³ 1988/89 anses den tydligen inte längre vara ett medel i penningpolitiken eftersom den avskaffas. Det är knappt ett år mellan det första uttalandet av Feldt och propositionen där valutaregleringen föreslås avskaffas. Vad har hänt? Detta beslut kan beskrivas som ett "normativt ögonblick" i svensk ekonomisk politik och samtidigt är det i princip ett avskaffande av den dittills rådande "svenska modellen". Varför genomförs detta och förstod aktörerna vad det innebar? Frågan om varför, kommer jag ta mig an i denna uppsats.

Nationalekonomen Göte Hansson har deltagit i maktutredningen och skrivit en hel del om internationaliseringen och dess effekter på makt och maktfördelning. Valutaavregleringen spelar en central roll i internationaliseringen av kapitalmarknaderna. När den försvinner uppstår förändringar i maktfördelningen i samhället.

”Kapitalägarnas ställning tenderar att förbättras som en följd av tilltagande internationalisering. En viktig del av internationaliseringsprocessen är nämligen att valutaregleringar tas bort så att kapital fritt kan röra sig över gränserna. Detta innebär ökade möjligheter för kapitalägarna att placera sitt kapital i de länder där det ger högst avkastning. Det bör märkas att internationaliseringen också innebär en förbättrad ställning för kapitalägarna både vad gäller relationen till andra produktionsfaktorer, tex arbetskraft, och i relation till enskilda länders politiska beslutsfattare (regering och riksdag).”⁴

¹ Protokoll 1988/89:76, s. 48

² Proposition 1982/83:121, s. 4

³ Se bla proposition 1981/82:161, s. 4

⁴ Hansson 1990, s. 21-22

Enligt Göte Hansson medför en avreglering av valutamarknaderna att kapitalägarna får mer makt på bekostnad av arbetarrörelsen och politiker som frånhänder sig ekonomisk-politisk autonomi. Då kan det vara svårt att förstå varför valutaregleringen avskaffas av politikerna, kanske särskilt svårt med tanke på att det är socialdemokraterna som avskaffar den.

I sin bok 'Så föll den svenska modellen' menar Björn Elmbrant att avskaffandet av valutaregleringen var en central del i den svenska modellens fall. I det Elmbrant kallar den svenska modellen spelade valutaregleringen en central roll då den gav politikerna makt över kapitalet. I likhet med Göte Hanssons slutsatser anser Elmbrant att utan valutaregleringen tappar både politiker och arbetskraft kontrollen över kapitalet. Med avregleringen försvinner samtidigt ett viktigt incitament för kapitalägarna att samarbeta med arbetstagarorganisationer och politiker i den svenska modellen. Kapitalägarna hamnar efter avregleringen i en situation där de i det närmaste kan utöva utpressning mot de två andra parterna. Detta ser Elmbrant som en form av svek från det socialdemokratiska partiet gentemot arbetarrörelsen.

Vilket perspektiv bör då anläggas för att förstå varför ett beslut om avreglering fattas? ”Svensk politik och ekonomi blir allt svårare att förstå och analysera om inte internationella aspekter beaktas”⁵. Den internationella utvecklingen efter andra världskriget är viktig för att förstå varför valutaregleringen avskaffas. Utvecklingen kan delas upp i två huvudområden, omgivningen och det politiska systemet, internationellt och nationellt. Omgivningen i det här fallet utgörs av det internationella ekonomisk-politiska systemet, dvs. alla andra länders ekonomier och även internationella överenskommelser och organisationer. Det politiska systemet utgörs av de nationella beslutsfattarna och de med möjlighet att påverka de politiska besluten, i det här fallet valutaregleringens avskaffande, i Sverige. Båda är viktiga delar för att förstå varför valutaregleringen avskaffas. I denna uppsats kommer fokus ligga på att förstå varför valutaregleringen avskaffas, med det svenska politiska systemet som huvudsaklig aktör.

⁵ Hansson 1990, s. 7

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Uppsatsen behandlar frågan om varför valutaregleringen avskaffades, med fokus på det svenska politiska systemet som aktör. I det här kapitlet skapas dels en bild av det svenska politiska systemet, ofta kallat den svenska modellen, korporatismen och även den internationella ekonomiska utvecklingen. Undersökningen ser alltså till hur det svenska systemet fungerade innan avskaffandet och inte hur det fungerar idag flera år senare. Björn Elmbrant kallar det som bekant den svenska modellens fall, men så långt sträcker jag mig inte. Däremot visar bl.a. Kristina Boréus avhandling 'Högervåg' att systemet genomgick en förändring. Den svenska korporativa modellen utsattes för stora påfrestningar.

2.1 Korporatism-Den svenska modellen

Det korporativa beslutssystemet är en lösning på intensitetsproblemet inom det demokratiska styret. Hur skall man ta hänsyn till olika intensitetsgrader i väljarnas åsikter? För vissa kan ett beslut vara otroligt viktigt ur en eller annan aspekt, medans samma beslut inte berör nästa person i nämnvärd utsträckning. Det borde därför finnas möjlighet för den berörda personen att utöva ett större inflytande över beslutet än vad den icke berörda har. "Organisationerna är den praktiska lösningen på demokratins intensitetsproblem. Vi kan inte utforma den parlamentariska kanalen så att alla blir tillfredsställda. Därför öppnar vi ytterligare en kanal för medborgarnas inflytande över de politiska besluten - en korporativ kanal."⁶ Organisationerna ges rollen av förmedlare för de med starka intressen i olika frågor. Därför måste organisationen ges en formell roll i det politiska beslutsfattandet.

"Den svenska modellen" kallar vi det svenska systemet att fatta beslut genom kompromisser med de inblandade parterna. Peter J. Katzenstein har undersökt de små Europeiska staterna och deras sätt att hantera förändringar i det internationella ekonomisk politiska systemet. Staternas agerande delar Katzenstein in i tre olika strategier, internationell liberalisering, nationell kompensation och flexibel anpassning av industrin till stora stater. De små staterna har alla verkat för en liberalisering av den internationella handeln eftersom protektionistisk politik försvårar världshandeln, ger dåliga signaler nationellt och kan utlösa sanktioner från större stater.⁷ Den lilla staten har inte de möjligheter att bedriva en egen politik och med denna påverka världsordningen som en större stat har. De grupper som åsidosätts med den förda politiken kompenseras nationellt genom korporatistiska överenskommelser. Detta behövs eftersom den inhemska industrin behöver utsättas för internationell konkurrens, för att

⁶ Lewin 1992, s. 22

⁷ Katzenstein 1985, s. 39f

kunna upprätthålla effektiviteten. Systemet fungerar så länge alla är överens om att den exporterande industrin är så viktig att andra önskemål kan nedprioriteras.

Leif Lewin skriver i boken 'Samhället och de organiserade intressena' om korporatismen och dess utveckling i Sverige. Det finns fem olika sätt för intressegrupperna att kunna delta i beslutsprocessen. Medverkan i kommittéarbete ger en möjlighet att påverka redan under förberedelsearbetet bakom ett beslut. Medverka i remissarbetet ger organisationen en möjlighet att få yttra sig om ett utredningsförslag innan något beslut fattas.

Medverkan i verksstyrelserna innebär att organisationerna inte endast deltar i den politiska beslutsprocessen utan att de även är med och styr den offentliga förvaltningen. En fjärde möjlighet till deltagande finns genom medverkan på lokal nivå. Här grundläggs enligt Lewin den starka roll fackföreningarna har spelat i svensk ekonomisk politik. De ges, 1934, genom det s.k. Ghentsystemet, uppkallat efter den stad i Belgien där systemet infördes i början av 1900-talet, ansvaret för administrationen av arbetslöshetsförsäkringen. Alternativet är en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring administrerad av staten. Ghentsystemet är starten på organisationernas engagemang lokalt. Slutligen deltar organisationerna med medverkan genom överenskommelser. 1936 inleddes de förhandlingar mellan fack och arbetsgivare som sedan kom att utmynna i 'Saltsjöbadsavtalet'. Avtalet utgjorde de regler vilka skulle användas för att lösa konflikter mellan parterna på arbetsmarknaden, med minsta möjliga inblandning från statsmakten.⁸

I boken definierar Lewin korporatism enligt "Med korporatism menas en av statsmakterna erkänd medverkan från organisationerna i beslut eller förvaltning inom den offentliga verksamheten eller ett handlande av motsvarande slag, som organisationerna utför på statsmaktens vägnar."⁹ Vi såg när det gällde arbetsmarknaden att organisationerna helt tar över ansvaret för konfliktlösningen, vilket annars skulle kunna låta sig göras genom politiska beslut om t.ex. löneökningar.

Regeringen, den centrala aktören i det politiska systemet, utsätts för påverkan från flera håll. Fackföreningar, andra intresseorganisationer och företag är exempel på detta. Ett problem uppstår om dessa intressen går emot varandra, regeringen utsätts då för ett korstryck av intressen inom landet. Man måste också ta hänsyn till världen utanför Sverige. Det är den arena som nationen verkar på. Här finns andra nationer, organisationer och företag vilka kan tala för eller emot en avreglering. Regeringen har att balansera intressena inom landet med de förutsättningar vilka ges av omvärlden. Regeringen kan därmed utsättas för ett korstryck utifrån. Internationella regler eller

⁸ Lewin 1992, s. 62ff

⁹ Lewin 1992, s. 22

utvecklingstrender kan kräva en förändring av Sveriges politik. Om nationella aktörer motsätter sig detta skapas ett externt och internt korstryck. Korporatismen har setts som ett sätt att kunna hantera dessa intressekonflikter.

2.2 Aktörerna i det korporativa systemet

"All offentlig makt i Sverige utgår från folket."¹⁰ "Riksdagen är folkets främsta företrädare."¹¹ "Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen."¹² All makt som staten och det offentliga utövar har sin grund i folkets vilja. Denna vilja kanaliseras via riksdagen. Riket styrs av en regering vilken är ansvarig inför riksdagen, dvs. regeringen måste kunna stödja sig på en riksdagsmajoritet i någon form. Detta går att finna i Sveriges grundlag. Intresseorganisationer ges ett visst inflytande i kapitlet om hur regeringsarbetet skall gå till. "I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig."¹³ Hur omfattande detta inflytande skall vara anges dock inte i grundlagen. Därutöver kan man fundera över vem som avgör när ett yttrande behövs. Det finns inga hinder för ett korporativt system i grundlagen, så länge detta system inte går emot grundsatserna i lagen vilka inledde detta stycke. Det finns inte heller några krav att det skall existera ett korporativt system.

Aktörerna i det korporativa systemet är således de i riksdagen sittande politiska partierna, samt intresseorganisationerna. Relevanta intresseorganisationer är de som i någon form givits möjlighet att delta i beslutet. Då uppsatsen i en övergripande form behandlar en fråga vilken berör ekonomisk politik, arbetsmarknaden och kapitalägandet, samt makten över dessa, har jag valt organisationer vilka kan anses representera 'arbete' och 'kapital'. De två största fackförbunden, LO och TCO är lämpliga representanter för 'arbete'. 'Kapitalet' å sin sida representeras av SAF och Industriförbundet. SAF är representant för arbetsgivarna i Sverige och Industriförbundet tillvaratar mer allmänt industrins intressen. Alla dessa intresseorganisationer har givits möjlighet att delta i beslutsprocessen bl.a. genom remissbehandling och deltagande i offentliga utredningar. De kan därmed sägas vara en del av det formella korporativa systemet enligt den definition Leif Lewin använder. Vissa av organisationerna har även deltagit i den begränsade offentliga debatten i frågan.

2.3 Sverige på den internationella arenan

¹⁰ Regeringsformen 1kap, 1§.

¹¹ Regeringsformen 1kap, 4§.

¹² Regeringsformen 1kap, 6§.

¹³ Regeringsformen 7kap, 2§

Relevansen av valutaregleringen bör förstås genom att den sätts i ett internationellt sammanhang.

Sveriges beroende av omvärlden är av väsentlig betydelse att känna till när man studerar en fråga som valutaregleringen. Sverige har länge byggt sitt välstånd på de intäkter som exporten givit. Exportens innehåll har förändrats drastiskt under senare delen av 1900 talet. 1960 bestod den till 33% av råvaror, dvs. papper, pappersmassa och malm. 1990 var råvarornas andel endast 6%. 1960 hade läkemedel endast en minimal del av exporten, 0,2%. Denna andel steg till 2% för 1990. Fartygsproduktionen upphörde i det närmaste under perioden och bilexporten ökade kraftigt. Bilar (person-, lastbilar och bussar) stod 1960 för ca 4% av den svenska exporten. 1990 var deras andel närmare 10%. Nya exportprodukter, t.ex. mobiltelefoner och AXE växlar har tillkommit.

Exporten har därmed förskjutits från råvaror och bearbetade råvaror som papper och trä till att bestå av industriprodukter, kemiska produkter (t.ex. läkemedel) och högteknologi. Idag finns ingen sektor med den dominans råvaror hade 1960.¹⁴

Intäkterna från exporten har gett oss möjlighet att bygga upp ett välfärdssamhälle med en relativt stor offentlig sektor. Samtidigt är den svenska ekonomin internationellt sett liten med ett, som tidigare nämnt, stort exportberoende. Det ger oss små möjligheter att påverka den internationella ekonomiska situationen genom direkt agerande.

Den svenska modellen grundas i detta beroende där den anpassning av nationell politik som krävs för att bibehålla internationell konkurrenskraft får effekter nationellt. Som ex skattesystem inom landet vilka påverkar konkurrenskraften för den exporterande industrin. De konflikter mellan olika nationella intressen som då kan uppstå har Sverige löst genom det korporativa systemet, eller som Peter J. Katzenstein beskriver det genom en nationell kompensationsstrategi. Kompromisser och kompensation mellan de olika aktörerna har använts för att anpassningen till nya förhållanden skall fungera.¹⁵ Detta har fungerat då de flesta aktörerna har instämt i sambandet mellan den svenska exportindustrins konkurrenskraft och landets välfärd.

Desto fler som står bakom ett beslut, desto mindre blir risken för att man efteråt skall bli oense har också varit en allmänt vedertagen sanning. Detta är särskilt viktigt när det gäller beslut av den typ som valutaregleringen innebär. Då en avreglering får mycket stor påverkan på möjligheterna att bedriva nationell politik så är det viktigt att beslutet inte förändras från mandatperiod till mandatperiod.

¹⁴ Statistisk årsbok 1961, Tabell 118 samt Statistisk årsbok 1991, tabell 147

¹⁵ Hansson 1990, s 83

2.4.1 Det internationella ekonomisk-politiska systemet efter 2:a världskriget

Inom internationell politisk ekonomi skrivs det en hel del om utvecklingen av världen och globaliseringen efter andra världskriget. Man menar att när världen integreras mer och mer och olika handelshinder tas bort, kommer bl.a. kapitalet att bli mer lätttröligt. Kapitalägarna kommer att fortsätta söka bästa möjliga avkastning. Detta innebär att när det inte finns några gränshinder så kommer andra värden att avgöra var kapitalet placeras. Om räntan är högre i land ett så kommer det att dra kapital från land två med en lägre räntenivå. Löner, löneavgifter och regler om anställningsförhållanden är mycket viktiga konkurrensmedel i kampen om kapitalets placering. Sammantaget innebär det att nationalstaten måste konkurrera med andra stater om kapitalet. Staten kan inte längre hålla kapitalet knutet till sig genom regler efter som regleringarna är negativa ur konkurrenssynpunkt.

2.4.2 Den partipolitiska ställningen i Riksdagen 1979-1991

Aktörerna i det politiska systemet måste även ta hänsyn till mandatställningen i Riksdagen. Denna är deras formella maktbas. Intresseorganisationernas makt, över beslutet, är inte direkt. De kan ge sin syn på frågan genom remisser och debatter, men inte delta i själva beslutet. Beslutet fattas av Sveriges riksdag.

Fig. 16. Mandatställningen i Riksdagen¹⁶

	<u>Val</u>	-79	-82	-85	-88
<u>Parti</u>					
S		154	166	159	156
M		73	86	76	66
C		64	56	44	42
Fp		38	21	51	44
Vpk		20	20	19	21
Mp		-	-	-	20
tot		249	249	249	249

Under den första undersökningsperioden 1981/82 var det en borgerlig majoritet i Riksdagen. I regering satt (vid undersökningstillfället) centerpartiet och folkpartiet i regeringsställning tillsammans. Vid det andra undersökningstillfället 1985/86 satt socialdemokraterna i regeringsställning vilket de även gjorde 1988/89, vid båda tillfällena som minoritetsregering.

¹⁶ Riksdagens årsbok 1988/89, s. 191

2.5 Andra studier av valutaregleringens avskaffande

Det har gjorts ett flertal undersökningar samt skrivits en del med anknytning till valutaregleringen. Jag skall i detta avsnitt redogöra för några av vad jag anser vara de viktigare bidragen samt kommentera dem och positionera mig själv till deras resultat.

Torsten Svensson har på uppdrag av ESO¹⁷ studerat kreditmarknadens avreglering 1985.

"Var beslutet ett led i en genomtänkt strategi eller ett resultat av ad-hoc-mässig anpassning? Hur såg beslutsunderlaget ut? Vilka argument styrde beslutet"¹⁸ Bland dessa frågor är den första och den sista av störst intresse för min uppsats. Rationaliteten i beslutet är intressant eftersom jag i förutsättningarna för min egen studie antar att den internationella utvecklingen dvs. strukturen spelar stor roll i beslutet om valutaavregleringen. Svenssons resultat är att hela avregleringsprocessen synes vara icke planlagd, utan snarare en krokig vandring i en önskad riktning. Dock ser rationalitetsbilden annorlunda ut när Svensson studerar ett av besluten i processen runt avregleringen, utlåningsregleringens avskaffande. Riksbanksledningen agerar här med "...överblick, målmedvetenhet och goda argument."¹⁹

"Var beslutet demokratiskt förankrat? Vem fattade det: Experter eller folkvalda? Forcerades det fram eller fanns det en förankringsprocess? Vem hade initiativet? Hur såg debatten ut – om det fanns någon?"²⁰ Resultaten i undersökningen visar att de folkvalda politikerna i bästa fall satt som åskådare till det som skedde. Det var, för politikernas del, inte frågan om något aktivt deltagande i beslutsprocessen. Den förankring som förekom skedde mellan riksbanken och affärsbankerna. Det var dock inte frågan om att avregleringen skulle stöta på någon som helst motstånd från dessa.²¹ Det saknas helt en politisk förankringsprocess inför beslutet. "Och Riksbanken som var den aktiva parten, tycks snarare ha satt en ära i att inget fick läcka ut till någon annan i förväg." Med denna förutsättning är det givetvis mycket svårt att förankra beslut på förhand. Resultaten från Svenssons undersökning är, för demokratin, nedslående. Ett mycket viktigt beslut med stora konsekvenser för den svenska ekonomin fattas av icke folkvalda experter som forcerar igenom beslutet.

¹⁷ Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. ESO har till uppgift att granska den offentliga sektorns verksamhet, dess resursförbrukning, beslutsprocesser, effekter och aktörer.

¹⁸ Svensson 1996, s 4

¹⁹ Svensson 1996, s 141

²⁰ Svensson 1996, s 4

²¹ Svensson 1996 s, 148

Svenssons resultat vad gäller debatten kring kreditmarknadens avreglering är också nedslående. Han antyder till och med att om frågan hade debatterats kanske en avreglering aldrig blivit möjlig. "Kreditmarknadens avreglering blev också till skillnad från andra mer debatterade frågor, möjlig att genomföra."²²

I min uppsats undersöker jag perioden ca 1980-1990. Denna period sammanfaller med högervågen i Sverige.

3. PROBLEMET-UPPGIFTEN-METODEN

3.1 Problemformulering

Världen vi lever i förändras i en allt snabbare takt. Vi lever i västvärlden med naturliga inslag som telefoner, bilar och internet. Det går att uttrycka på ett litet annorlunda sätt, avstånden minskar. Kommunikation blir allt lättare och det går allt snabbare. Konkurrensen inom ekonomin hårdnar och fenomen som den konkurrerande staten blir tydliga. För att tillgodogöra oss framtida vinster och arbetstillfällen från exportindustrin måste Sverige vara konkurrenskraftigt för att inte industrin på sikt skall flytta eller konkurreras ut. I fallet med valutaregleringen ställs uppfattningen om dess behov för att kunna driva en svensk ekonomisk politik i Sverige mot kraven på bättre konkurrensförutsättningar för svensk industri. Eller annorlunda uttryckt, vem har egentligen makten, politikerna eller marknaden? Jag tänker inte försöka svara på hela den frågan i den här uppsatsen. Däremot skall jag försöka visa varför valutaregleringen avskaffas.

3.2 Frågeställningar

Varför avskaffas valutaregleringen och i vilken politisk situation skedde beslutet. Fattar regeringen beslutet med oppositionen, eller mot den. Var de olika intresseorganisationerna för eller emot avregleringen? Varför regleringen avskaffas besvaras av aktörerna själva genom de motiv de anger i sina argument. Dessutom kommer jag besvara frågan om de respektive aktörernas inställning till valutaregleringen förändrats över tid.

3.3 Avgränsningar

Jag har i uppsatsen gjort ett flertal avgränsningar för att få ämnet hanterbart och studerbart. Den första avgränsningen är ämnesvalet, där jag valt att titta på valutaregleringen som ett fall av ekonomisk politik. Den andra är tidsperioden jag studerar, ca ett decennium. 1981/82 var det mittenregeringen bestående av folkpartiet

²²Svensson 1996 s, 114

och centerpartiet som föreslog att valutaregleringen skulle förlängas. Internationaliseringen tar fart under 80-talet. Perioden under 80-talet sammanfaller med högervågen i svensk politik vilket är värt att notera men inte kommer att kommenteras i uppsatsen i övrigt. Undersökningsperioden avslutas 1989/1990 då den socialdemokratiska regeringen avskaffar valutaregleringen.

Aktörerna som studeras är avgränsade till riksdagspartierna under perioden förutom miljöpartiet som endast var invalda under en mandatperiod. Dessutom ingår LO, TCO som representanter för 'arbete'. LO organiserade 1985 2,2 miljoner arbetare och TCO 1,2 miljoner tjänstemän.²³ Totalt alltså 3,4 miljoner människor sysselsatta med 'arbete'. SAF och Industriförbundet som representanter för 'kapital'. Därmed är alla tre delar i det korporativa systemet representerade. Detta system gäller givetsvis enbart denna fråga då en annan typ av fråga kan ha helt andra intressenter.

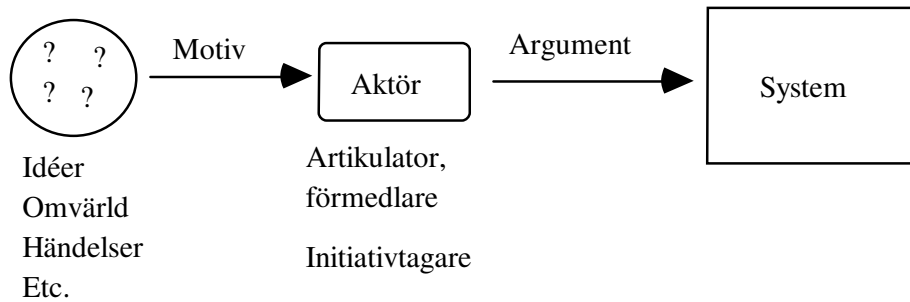
3.4 Metod och material

Jag söker svaret på frågan varför valutaregleringen avskaffas i Sverige. Med anledning av tidigare redovisade avsnitt antar jag som hypotes att den internationella utvecklingen har spelat en stor roll vid avskaffandet. För att kunna finna ett svar på frågan varför, tar jag hjälp av Axel Hadenius och hans modell för att belägga motiv med argumentationsanalys.

Beslutet att avreglera sker som ett svar på det tryck som utövas på det politiska systemet. Trycket kan komma både inifrån och utifrån systemet. Trycket består av krav på förändring där kraven kan vara både uttalade av e.x. organisationer eller ta formen av förändringar i omvärlden vilka kräver en förändring av systemet. Aktören kan antingen själv vara initiativtagare till ett förändringskrav eller förmedla ett förändringskrav. Ett argument om att en fungerande marknadsekonomi kräver ett avskaffande av valutaregleringen kommer sannolikt inifrån aktören, dvs aktören är själv initiativtagare till argumentet. Ett krav på avskaffande med argument gällande anpassning till internationella, tex OECD-, regler förmedlas av aktören. Djupare än så här tänkte jag inte gå in på hur och var aktören får sina motiv ifrån. Jag nöjer mig med att godta Axel Hadenius teori om att motiven för aktören kan beläggas genom de argument aktören själv för fram.

Fig 1. Koppling mellan motiv, argument och system.

²³ Statistisk årsbok 1987, Tabell 202

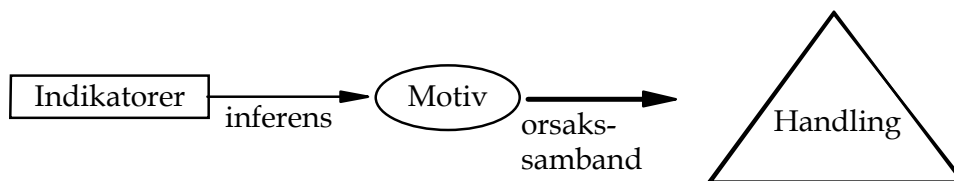
3.4.1 Att belägga motiv

Det kan även vid mycket enkla handlingar vara svårt att komma fram till det egentliga motivet. Personen ifråga kanske inte ens själv känner till varför han gjorde som han gjorde. Han kanske inte vill erkänna de egentliga motiven bakom handlingen osv. Vi får acceptera att vi aldrig kan nå en hundra procentig säkerhet i svaret, när det gäller att få fram motivet. Aktörens argument för en avreglering kanske inte svarar mot dennes egentliga motiv. Risken för att godta ett argument felaktigt kan minskas genom att göra en rimlighetsbedömning. Hur ser aktörens tidigare argument ut, vad har förts fram via andra kanaler och hur stämmer argumentet med aktörens andra handlingar. Kopplingen mellan motiv och handling förutsätts vara ett orsakssamband. Motivet är det som är orsak till handlingen. Detta innebär att vi antar att människan är en rationell varelse och att de motiv som anges är de som ligger till grund för handlingen.

3.4.2 Motivindikatorer

En indikator kan vara många olika företeelser. Den jag tänker använda mig av är motivuttalanden (argument). Detta är ett rättframt sätt att belägga motiv när de finns att tillgå. Ett motivuttalande ger i ett uttalande uttryckligen ett skäl eller argument för varför handlingen har eller bör genomföras. Sambandet mellan indikatorn, motivet och handlingen åskådliggörs i nedanstående figur.

Fig. 2. Samband mellan indikator, motiv och handling.

3.4.3 Analys

Aktörernas argument klassificeras sedan i analysmodellen som jag går igenom i avsnitt 4.6. Dessutom undersöks aktörerna vid tre tillfällen under perioden 1980/81-1989/90 för att kunna spåra när eventuella förändringar i argumentation och inställning sker.

3.4.4 Material

Den årliga propositionen rörande valutaregleringen utgör grundmaterial för min studie av argumenten. Den är en årligen återkommande proposition där frågan endast gäller valutaregleringen. Detta ger god möjlighet till att se hur de politiska partiernas argument har utvecklats under perioden. Det är i motionerna rörande denna proposition där partierna för fram sina argument för och emot valutaregleringen. Det har under åren gjorts några SOU om valutaregleringen. Dessa är av intresse men främst är de remissvar som inkommit med anledning av dem intressanta eftersom det där går att finna intresseorganisationernas formella inställning till valutaregleringen.

5. ANALYSMODELLEN

Det är nu dags att konstruera den modell som materialet skall analyseras med. För det första innehåller den en analys av aktörernas 'argument' för en avreglering, vilka klassificeras i fem olika grupper. De fem grupperna har framkommit efter en genomläsning och klassificering av materialet. De är heltäckande vad gäller spridningen, dvs. inga argument finns i materialet vilka inte kan klassificeras enligt dessa grupper. Samtidigt är de inte överlappande vilket är viktigt eftersom ett argument annars skulle kunna hänföras till två skilda grupper. Dessa argument besvara frågan varför valutaregleringen avskaffas, eller vilka motiv hade aktörerna för att vilja avskaffa valutaregleringen. Jag har även med en sjätte grupp argument, de vilka inte förespråkar en avreglering. Här görs ingen skillnad på vilka argument som används endast att de är emot en avreglering. De skapar tillsammans med argumenten för en avreglering den andra dimensionen i analysen, i vilken 'politisk situation' beslutet fattas. Detta beskriver den politiska kartan runt ställningstagandet till valutaregleringen..

Argumenten för (eller emot) avregleringen grupperas enligt följande:

1-Stärka Sveriges förtroende

Detta innebär bla att skapa förtroende hos valutamarknaden för Sverige och Sveriges ekonomiska situation. Sverige tar upp lån och är intresserat att få så bra ränta som möjligt på dessa. Det får man genom att ha goda finanser, bygga upp ett långsiktigt förtroende och föra en ekonomisk politik som tilltalar långgivaren. Detta förtroende kan

även avspeglar sig i bl.a. växelkursen. Den spelar givetvis en stor roll för Sverige som nation, bla blir statens utlandslån dyrare att betala tillbaka om växelkursen försämras.

2-Stärka svenska företags internationella konkurrenskraft

De svenska företagen är beroende av att kunna skaffa sig riskvilligt kapital och kunna placera sitt eget kapital på ett så ekonomiskt fördelaktigt sätt som möjligt. Ett företag i Sverige som inte är multinationellt får en sämre konkurrens situation gentemot utländska konkurrenter om det svenska företaget betalar mer för sitt riskkapital samtidigt som man får sämre avkastning på placeringar.

3-Anpassa svenska regler till internationella

En grupp av argument vill generellt skapa en anpassning av svenska regler till internationella utan att man för den skull anger något syfte med regelanpassningen. Syftet är en anpassning av reglerna, inte vad regelanpassningen syftar till.

4-Räntepåverkan

En avreglering skulle skapa en press nedåt på den höga svenska räntan. Detta genom att utländska kapitalägare skulle få möjlighet att låna ut pengar i Sverige och snabbt skapa ett överskott på kapital. Sänkningen av räntan skapar i sin tur goda möjligheter för investeringarna i Sverige att ta fart.

5-Icke funktionell

Slutligen finns det en grupp av argument vilka hävdar att regleringen måste avskaffas eftersom den inte fungerar. Bl.a. har moderna finansiella instrument gjort det lätt att kringgå den.

6- Utöver argument vilka förespråkar en avreglering finns det en grupp aktörer vilka inte vill se en avreglering komma till stånd. Deras argument för ett behållande samlar jag under en rubrik. De negativt inställda aktörerna är viktiga att ha med för att kunna se hur den politiska situationen såg ut, när det gäller valutaregleringen. Däremot använder jag dem inte för att besvara frågan varför valutaregleringen avskaffas.

Dessa är de sex rubriker under vilka argumenten kommer att klassificeras. De fem första grupperna har jag fått fram efter genomgång av det material jag sedan analyserar. Det har varit viktigt att få med alla argument samtidigt som ett argument inte skall kunna placeras i två olika grupper. Dessa argument ger sedan svaret på frågan varför aktören vill avskaffa valutaregleringen. Aktören kommer sedan att undersökas vid tre tillfällen under perioden, en gång i början 1981/82, en gång i mitten 1985/86 och en gång i slutet 1988/89 för att kunna se förändringar över tid.

Fig. 6. Analysmodellen.

Argument för ett avskaffande

- 1-Stärka Sveriges förtroende
- 2-Stärka svenska företags internationella konkurrenskraft
- 3-Anpassa svenska regler till internationella
- 4-Räntepåverkan
- 5-Icke funktionell
- 6-Argument för ett stärkande eller behållande av regleringen

	1	2	3	4	5	6
1981/82						
1985/86						
1988/89						

6. AKTÖRERNA OCH AVREGLERINGEN

I detta kapitel skall jag redogöra för resultaten av undersökningen för respektive aktör vad gäller argument för en avreglering.

6.1 Socialdemokraterna

Under den första undersökta perioden 1981/82 är det en mittenregering bestående av folkpartiet och centerpartiet som styr landet. Socialdemokraterna ställer i huvudsak upp på deras proposition angående valutaregleringen och vill att valutaregleringen förlängs med ytterligare ett år. De anser dock att den ekonomiska situationen är sådan att riksbankens tillämpning av förordningen bör skärpas. Det beror inte på några fastställda ekonomiska förändringar utan på att det statistiska underlaget har blivit osäkrare och kan tolkas så att kapitalexporten ökar på områden som inte kontrolleras. Osäkerheten om det verkliga läget bör enligt socialdemokraterna motverkas med en hårdare tillämpning av reglerna

”Svagheter i i betalningsbalansstatistiken har lett till att underlaget för den ekonomiska politiken är bristfälligt, att tjänsteexporten i ökande omfattning inte registreras och att vi fått restposter på kapitalbalansen, som tyder på en okontrollerad kapitalexport. Mot den här bakgrunden vill socialdemokraterna skärpa tillämpningen av valutakontrollen.”²⁴

²⁴ RD 140 1981/82 s68, Christer Nillsson (s)

Socialdemokraternas ekonomiska tänkande är för ett aktivt ingripande av statsmakten. De anser bl.a. att den offentliga sektorn kan och bör användas av staten för att styra efterfrågan i samhället och därigenom få ekonomin att snurra igen.

"Den offentliga sektorn har en viktig uppgift i återhämtningspolitiken. Dess efterfrågan kan mera konsekvent inriktas på att stödja utveckling, produktion och sysselsättning inom landet."²⁵ Ett aktivt ingripande av staten i den ekonomiska utvecklingen genom den offentliga sektorn svarar emot de tankar vilka förs fram i den keynesianska teoribildningen.

Under påföljande period 1985/86 sitter socialdemokraterna själva i regeringsställning och deras proposition skiljer sig inte stort ifrån den mittenregeringen lade fram 1981/82. Valutaregleringen bör vara kvar då den fortfarande är en viktig del av penningpolitiken. Motiveringen är i stort den samma som den borgerliga regeringen använde 1981/82 "Valutaregleringen är ett medel i penningpolitiken. Utgångspunkten är därvidlag att man med regleringen som medel kan hindra eller begränsa störande kapitalflöden. Regleringen omfattar huvudsakligen sådana transaktioner som inte har direkt samband med utrikeshandeln. Undantag har gjorts för löpande betalningar. Regleringen omfattar numera främst rena finansiella placeringar i utlandet."²⁶ Penningpolitikens viktigaste uppgift är växelkursen och upprätthållandet av den underlättas av valutaregleringen. "Försvaret av växelkursen står i centrum för penningpolitiken och valutaregleringen bedöms alltså underlätta denna politik."²⁷ Penningpolitiken har fått till uppgift att försvara växelkursen. Därmed är valutaregleringen av stor betydelse för att underlätta den uppgiften. Riksbanken behöver inte ta till drastiska räntehöjningar eller liknande för att behålla valutan inom landet. Ekonomin i övrigt, bl.a. inflationsbekämpning för att stärka industrins konkurrenskraft bör styras med finanspolitiska åtgärder.

I kompletteringspropositionen 1985/86 är tongångarna helt förändrade. Det har skett en omsvängning i synen på regleringar. En utbudspolitisk inställning förs nu fram av finansminister Kjell-Olof Feldt. "Vissa regler kan också ha blivit föråldrade eller ha en utformning som motverkar konkurrens."²⁸

Socialdemokraterna byter alltså under 1985/86 inställning från att valutaregleringen är en viktig del av penningpolitiken till att valutaregleringen innebär ett hämmande av det svenska näringslivet. Regeringens argument för en liberalisering är att näringslivet måste ges bättre förutsättningar för att öka dess konkurrenskraft. "Liberaliseringen bör särskilt

²⁵ Motion 1981/82:2016, s. 31

²⁶ Proposition 1985/86:143, s. 4

²⁷ Proposition 1985/86:143, s. 4

²⁸ Proposition 1985/86:150, s. 1

inriktas på de delar av valutaregleringen som kan bedömas hämma näringslivets utveckling”²⁹

Det sker hos socialdemokraterna ett samtidigt skifte i synen på den ekonomiska politiken och valutaregleringens funktion. Denna förändring genomförs till synes utan stöd från partiet i övrigt. Vare sig partikongressen 1984, dvs. innan liberaliseringstankarna lanseras eller partikongressen 1987 ger några riktlinjer för en avreglering inom ekonomin. Faktum är att det till och med framförs motioner om en hårdare reglering under 1984 års kongress. Dessutom antyds inte något om en förestående avreglering av vare sig partistyrelsen eller finansministern under kongressens debatt om den ekonomiska politiken.³⁰

Flera argument ges, under perioden 1988/89, av socialdemokraterna för en avreglering. Regleringen anses vara ineffektiv. ”Motivet för valutaregleringen har varit en strävan att öka utrymmet för en penningpolitik som inriktas på inhemska mål och att skydda den svenska ekonomin från störningar utifrån och därmed vara ett stöd för stabiliseringspolitiken. Den långvariga avvändningen av valutaregleringen, den fortgående internationaliseringen av näringslivet och introduktionen av nya finansiella instrument gör att de kvarvarande delarna av regleringen har blivit allt mindre effektiva.”³¹

Inte bara regleringens ineffektivitet betonas, utan den har till och med varit skadlig för samhället.³² Här nämns även att svenska företag drabbats genom att deras konkurrenssituation försämrats gentemot utländska konkurrenter. Den internationella utvecklingen med tyngdpunkten lagd på EG får mycket stort utrymme i argumentationen. Den utvecklingen är mycket viktig för Sverige och de svenska reglerna bör anpassas till de som gäller eller kommer att gälla inom EG.³³

Den svenska utrikeshandeln sker till stor del med de länder som vid den här tiden ingick i EG. De svenska företagen skulle hamna i en sämre konkurrenssituation gentemot sina europeiska kolleger om de inte gavs tillgång till samma kapitalmarknad som dem. Det skulle helt enkelt bli dyrare för svenska företag att låna pengar. Inom EG har man beslutat att alla regleringar på kapitalmarknaderna mellan medlemsstaterna skall avskaffas för att kunna genomföra den gemensamma marknaden med, dess fyra friheter.

²⁹ Proposition 1985/86:150, s. 19

³⁰ Johansson 1996, s. 31-33

³⁰ Johansson 1996, s. 31-33

³¹ Proposition 1988/89:100:1 s. 23

³² Proposition 1988/89:100:1 s. 23

³³ Proposition 1988/89:100:1 s. 24

Sverige är vid denna tid med i EFTA som förhandlar med EG om att delta i den utveckling som sker inom EG. Det poängteras av socialdemokraterna att Sverige inte behöver avvakta eventuella beslut som kan komma av dessa förhandlingar utan Sverige kan på egen hand harmonisera sitt regelverk med det inom EG.³⁴ Det finns alltså inga hinder för Sverige att i snabbare takt och större utsträckning än övriga EFTA länder harmonisera sina regler med EGs.

Socialdemokraterna fullföljer 1988/89 den utveckling som påbörjades med kompletteringspropositionen 1985/86. Avskaffandet av valutaregleringen förefaller nu vara naturlig, bl.a. som en följd av den internationella utvecklingen.

Sammanfattning Socialdemokraterna

Hos socialdemokraterna sker en kraftig omsvängning i synen både på den ekonomiska politiken och på valutaregleringen. 1981/82 vill socialdemokraterna behålla eller stärka regleringen och dess tillämpning. 1985/86 sker den stora förändringen. I finansplanen är inställningen den att valutaregleringen har en viktig roll att fylla och att finanspolitiken måste användas för att hantera stabiliseringspolitiken vilket är en central del i den svenska modellen. När så kompletteringspropositionen kommer har detta synsätt bytts mot ett utbudspolitiskt. Det är viktigt att skapa goda förutsättningar för utbudssidan av ekonomin för att kunna få fart på hjulen igen. Penning- och finanspolitiska åtgärder är inte längre aktuella. Som ett led i utbudspolitiken skall valutaregleringen och andra regleringar bl.a. inom kapitalmarknaden om inte avskaffas så liberaliseras. 1988/89 fullbordas omsvängningen och socialdemokraterna avskaffar i praktiken valutaregleringen. Nu har EG gjort sitt inträde på arenan och anges som en viktig orsak till att regleringen skall avskaffas. Socialdemokraterna anger även regleringens ineffektivitet och de svenska företagens försämrade konkurrenskraft som argument för en avreglering. Tyngdpunkten ligger dock klart på att anpassa svenska regler till internationella.

6.2 Centerpartiet

Centerpartiet och Folkpartiet ingår under 1981/82 tillsammans i en mittenregering och lämnar propositioner gemensamt. I propositionen angående valutaregleringen föreslår de att regleringen skall förlängas med ytterligare ett år. Anledningen till det är att valutaregleringen är av stor betydelse för möjligheterna att föra en oberoende penningpolitik vilken med hjälp av valutaregleringen kan stimulera den svenska ekonomin. Åtgärder vilka inte hade varit möjliga kan med regleringen ändå genomföras. Resultatet blir att penningpolitiken kan användas för att styra den svenska ekonomin utan

³⁴ Proposition 1988/89:100:1 s. 24

att behöva ta hänsyn till omvärlden.³⁵ Det var, ansåg centerpartiet, rimligt att använda sig av devalvering som ett ekonomiskt instrument för att industrins konkurrenskraft. ³⁶

Under 1985/86 har centerpartiet bytt inställning både vad gäller valutaregleringen och den ekonomiska politiken. De anser nu att regleringen bör avvecklas. Först och främst mellan de nordiska länderna men med syfte att sedan avskaffa den helt. Anledningen till avvecklingen är bl. a. priser och löner i Sverige inte får skilja sig från den internationella utvecklingen eftersom svenska företag då tappar i konkurrenskraft gentemot omvärlden. En avgörande orsak till att valutaregleringen bör avskaffas är att investeringarna i Sverige måste ta fart för att ekonomin skall utvecklas positivt. Detta skulle de göra, menar centern, om räntan kunde sänkas. ³⁷ Utan en valutareglering skulle utländska finansiärer kunna låna ut pengar i Sverige till den högre svenska räntan och därmed skapa en räntesänkning genom att utbudet på kapital ökar. Internationella exempel på den effekten ges med tex Danmark.³⁸ Man anser att valutaregleringen skall avskaffas för att skapa bättre förtroende för en växelkurspolitik ledd av finanspolitiken.³⁹

I en motion 1988/89 menar centern att valutaregleringen i den form den har inte fungerar för att uppfylla de mål som satts upp. Den är ineffektiv. Dessutom påpekas att valutaregleringar i övriga europeiska länder kommer att avskaffas under 1990. Det är klart att Sverige inte skall stå vid sidan av en sådan utveckling enligt centerpartiet. Den internationella utvecklingen ställer krav på att svenska regler anpassas till internationella.

40

6.3 Folkpartiet

Folkpartiet sitter tillsammans med centerpartiet i regeringsställning vid det först undersökningstillfället 1981/82. Deras gemensamma proposition angående valutaregleringen föreslår att regleringen skall behållas. Dessutom förespråkas i propositionen användandet av penningpolitik för att kunna påverka det inhemska konjunkturläget vilket rimmar väl med den tidigare genomförda devalveringen.⁴¹

Den internationella utvecklingen präglar 1985/86 Folkpartiets motion angående valutaregleringen. Man hänvisar till flera andra länder vilka genomfört en avreglering och

³⁵ Proposition 1981/82:161 s.4

³⁶ Proposition 1981/82:100:1, s. 14

³⁷ Motion 1985/86:Fi 217, s.12

³⁸ Motion 1985/86:Fi 217, s.12

³⁹ Motion 1985/86:Fi 217, s. 4

³⁹ Motion 1985/86:Fi 217, s. 4

⁴⁰ Motion 1988/89:Fi 57, s. 9

⁴¹ För analys av folkpartiet 1981/82 se avsnitt 7.3 centerpartiet då de lämnar gemensam proposition angående valutaregleringen.

påpekar att detta inte skett i Sverige.⁴² Man går sedan vidare och skriver ”Enligt vår uppfattning finns det stora fördelar att vinna genom omedelbara väsentliga liberaliseringar i nuvarande valutastiftning. Samtidigt måste det göras klart att målet är att valutaregleringen helt avskaffas.”⁴³ Utöver att anpassa Sverige till den utveckling som sker internationellt anser man att regleringen inte fyller sitt syfte att underlätta den ekonomiska politiken.⁴⁴ Folkpartiets argument faller alltså inom två kategorier, dels anses en anpassning till internationell utveckling skapa positiva effekter för Sverige och dels anses regleringen vara ineffektiv.

Den internationella utvecklingen bl. a. inom EU utgör för folkpartiets del det avgörande argumentet under 1988/89 för ett avskaffande av valutaregleringen. Ett avskaffande innebär att den svenska ekonomiska politiken måste ta mer hänsyn till internationella förhållanden.⁴⁵

Sammanfattning Folkpartiet

Folkpartiet skiftar inställning till valutaregleringen under perioden. Till att börja med är de positiva till en reglering och förespråkar en penningpolitisk styrning av ekonomin. 1985/86 förespråkas istället finanspolitiken för att styra ekonomin och folkpartiet anser att valutaregleringen böra avskaffas. Det fullföljs 1988/89 med att folkpartiet förespråkar en avreglering med stöd i en utbudspolitiskt inriktad syn på ekonomin.

6.4 Moderaterna

Moderaterna står 1981/82 utanför den mittenregering som består av Folkpartiet och Centerpartiet de lämnar dock ett omfattande eget material över hur den svenska ekonomin bör se ut. Den ekonomiska politiken bör, anser partiet, utformas så att näringslivet och utbudssidan av ekonomin stimuleras för att skapa tillväxt.⁴⁶ Moderaterna nämner inte särskilt valutaregleringen, men ställer däremot krav på att kreditmarknaderna bör avregleras. Det är därför svårt att kategorisera dem när det gäller vilka argument de använder för en avreglering. Slutatsatsen blir att de vill avreglera men inte uttalar sig specifikt om valutaregleringen.

1985/86 använder partiet i huvudsak två olika argument för ett avskaffande av valutaregleringen. Det första är den utveckling som sker internationellt, bl. a. inom

⁴² Motion 1985/86:N 302, s. 3

⁴³ Motion 1985/86:N 302, s. 4

⁴⁴ Motion 1985/86:534, s. 12

⁴⁵ Motion 1988/89:Fi 54, s. 1

⁴⁶ Motion 1981/82:2018, s. 85

OECD området där överenskommelser strävar efter att underlätta för kapitalets rörlighet. Ett avskaffande av den svenska regleringen skulle ha till syfte att Sverige skall närma sig de internationella regler som tar form inom OECD-området.⁴⁷ Det andra argumentet är att regleringen inte fyller sitt syfte utan är ineffektiv.⁴⁸

Moderaterna anser att den svenska ekonomiska utvecklingen hämmas av ett flertal tillväxthinder, bl. a. en omfattande regleringsapparat. Valutaregleringen är en mycket viktig del av denna apparat eftersom den i princip hindrar kontakten mellan svenska och utländska kapitalmarknader. Det innebär att svenska företag konkurrerar på sämre villkor än internationella. De svenska företagens kapitalupplåning blir dyrare än vad de skulle blivit om upplåningen kunnat ske till utländska räntor. Avreglingar är en integrerad del av utbudspolitik, vilket moderaterna förespråkar, då marknaden bäst själv kan allokera kapitalet effektivt.⁴⁹

EG och utvecklingen mot fria kapitalrörelser träder 1988/89 in som det avgörande skälet till en avreglering för moderaterna.⁵⁰ Den internationella utvecklingen innebär att Sverige måste närma sig de förhållanden som finns i vår omvärld. Eftersom EG skapar den inre marknaden med fria kapitalrörelser så måste även Sverige följa den utvecklingen då vi i vår handel är beroende av länderna inom EG. Moderaterna fortsätter under 1988/89 att konsekvent förespråka en ekonomisk politik med tyngdpunkten på utbudspolitik för att skapa tillväxt inom ekonomin.⁵¹ Näringslivet är för moderaterna den centrala delen av ekonomin. Det är här tillväxten måste skapas för att resten av samhällsekonomin skall kunna dras med.⁵²

Sammanfattning Moderaterna

Under 1981/82 ger inte moderaterna några argument som direkt knyts till valutaregleringen och dess avskaffande, de bör dock ses som förespråkare för en avreglering som en konsekvens av att de förespråkar en allmänt avreglerad kapitalmarknad. Argumenten för en avreglering är sedan av två slag, dels anses den vara ineffektiv dels att det är viktigt att de svenska reglerna anpassas till internationella. Den internationella aspekten blir mycket uttalad 1988/89 då anpassningen till EG bedöms som den enskilt viktigaste anledningen till att valutaregleringen bör avskaffas.

6.5 Vänsterpartiet

⁴⁷ Motion 1985/86:Fi 213, s. 28

⁴⁸ Motion 1985/86:533, s10

⁴⁹ Motion 1985/86:Fi 213, s. 22

⁵⁰ Motion 1988/89:Fi 55, s. 1

⁵¹ Motion 1988/89:Fi 214, s. 23

⁵¹ Motion 1988/89:Fi 214, s. 23

⁵² Motion 1988/89:Fi 214, s. 24

Genomgående under hela perioden så anser Vänsterpartiet att valutaregleringen skall vara kvar och att tillämpningen av den bör skärpas. Argumenten för detta är inte med i analysredskapet där endast argument för en avreglering redovisas. Kort kan jag dock ta upp VPKs argument för att ge en bild av hur motståndet mot avregleringen har sett ut. Valutaregleringen måste vara kvar för att hindra den kapitalflykt till andra länder som blir fallet om den avregleras. Kapitalet bör komma Sverige till godo genom nya investeringar inom landet, vilka skapar jobb åt svenskar. Dessutom anser VPK minskar politikernas makt till fördel för kapitalägarna. Den svenska politiken måste föras av de folkvalda och inte efter någon form av indirekt styrning av kapitalägarna.

VPKs inställning till den ekonomiska politiken är även den konsekvent. Det är finanspolitiken som skall användas för att styra den ekonomiska utvecklingen. Vänsterpartiets syn på ekonomisk utveckling skiljer sig något från övriga partiers. Vänstern betonar att politikens roll är att minska de orättvisor som uppkommer till följd av det marknadsekonomiska systemet, inte som övriga partier där de olika åtgärderna syftar till att även skapa tillväxt.⁵³ De styrmetoder vilka förespråkas är bl.a. den offentliga sektorns roll som arbetsskapare, och ett aktivt ingripande av statsmakten för att minska arbetslösheten genom att öka de offentliga utgifterna. Inget av det utbudspolitiska tänkandet finns hos vänsterpartiet.

Sammanfattning Vänsterpartiet

Vänsterpartiet förespråkar vid alla undersökningstillfällen en stärkt valutareglering och en ekonomi klart styrd av staten via finanspolitiken.

6.6 LO

I sitt yttrande över SOU 1981:51 "Valutareglering och Ekonomisk politik. Expertrapporter från valutakommittén" vill inte LO ta ställning eftersom kommittén inte lämnar något förslag. LO tar dock möjligheten att ge sin syn på valutaregleringen och dess tillämpning. Dock inleder man med att kommentera valutakommitténs direktiv. LO instämmer inte i de direktiv kommittén har fått då "Dessa betonar främst en strävan att minska valutaregleringens räckvidd."⁵⁴ . LO uttrycker snarare en önskan om att valutaregleringen skall stärkas, "LO anser det möjligt och troligt att valutaregleringen kan ges en sådan praktisk tillämpning att den i förhållande till nuläget blir mer effektiv inom ramen för stabiliseringspolitiken och således ger en starkare förstärkning av de

⁵³ Motion 1986/86:Fi 218, s. 8

⁵⁴ LOs yttrande över SOU 1981:51 "Valutareglering och ekonomisk politik"

ekonomisk-politiska medlen.”⁵⁵ Slutsatsen är att LO under denna period, 1981/82, inte vill genomföra en liberalisering av valutaregleringen utan de vill tvärtom se en stärkning av tillämpningen av regleringen.

I betänkande SOU 1985:52 lämnar valutakommittén förslag på hur valutalagstiftningen bör förändras. LO yttrar sig över det förslaget. LOs huvudinriktning är fortfarande den att valutaregleringen inte skall liberaliseras. Det är av flera skäl, bl.a. stabiliseringspolitiska, viktigt med en fungerande valutareglering. Styrmedlen för den ekonomiska politiken är fortfarande penningpolitiskt inriktade. I en artikel i *Veckans Affärer* 1987 ger bl.a. Stig Malm sin, och LOs, syn på valutaregleringen. LO ser en avreglering som ett hot om att kapitalägare kommer att föra ut sina vinster ur landet och placera dem utomlands istället för att investera dem i Sverige.⁵⁶ Stig Malm ger bilden av att det är arbetarna som tjänat ihop till vinsterna och därmed bör ha rätt att ta del av dem genom att pengarna stannar inom landet. Han anspelar i detta uttalande även på att facket varit med och skapat de stora vinster svenska företag tillgodogjort sig, och därmed har rätt att kräva att dessa stannar inom Sverige. Malm argumenterar helt i linje med vad Göte Hansson skrev om att kapitalets makt ökar på bekostnad av bl.a. arbete. De höga vinsterna i svenska företag beror på de avtal som slutits med facken om begränsade löneökningar anser Malm. De vinsterna skulle sedan komma arbetarna tillgodo genom nya investeringar i Sverige. En avreglering skulle försätta arbetarna i en helt annan situation där de måste konkurrera med arbetskraft i andra länder för att kunna behålla kapital och produktion och därmed jobben, inom Sverige. Kapitalägarna placerar annars sitt kapital där de maximerar sina vinster, t.ex. i ett land med lägre lönenivåer. LO ser tydligt den pågående internationaliseringen som ett potentiellt hot mot arbetarrörelsens politiska inflytande.

Inför avskaffandet yttrar sig LO angående promemorian "Ny valutalag m.m."⁵⁷. "LO accepterar den föreslagna rättstekniska uppläggningsen av valutalagstiftningen enligt valutagruppens förslag."⁵⁸ Den förändring LO skriver om ger utrymme för riksbanken att inte tillämpa valutaregleringen, vilket föreslås av finansminister Kjell-Olof Feldt i proposition 1988/89:142. Av LOs formulering framgår att man godtar lagändringen men inte att man anser att tillämpningen av regleringen skall liberaliseras. Detta uttrycker LO genom ett förslag om att avvakta med liberaliseringen och se hur ekonomin utvecklar sig under de närmaste åren.⁵⁹ LO är tveksamma till avskaffandet av valutaregleringen.

⁵⁵ LOs yttrande över SOU 1981:51 "Valutareglering och ekonomisk politik"

⁵⁶ *Veckans Affärer* nr 15/16 1987, s. 32

⁵⁷ DS 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁵⁷ DS 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁵⁸ LOs yttrande över promemorian "Ny valutalag m.m." (DS 1989:74), s1

⁵⁹ Proposition 1988/89:142, s. 42

Dessutom påpekas apropå det ofta använda argumentet, från de positiva aktörerna, om ett nödvändigt närmande till den internationella utvecklingen och då särskilt EU att det inte krävs en avveckling av den ”hårda kärnan” i varje fall inte samtidigt med EU.

Det är lite svårt att kategorisera LOs inställning till valutaregleringen. För det första vänder man sig inte direkt emot lagändringen som gör det möjligt att liberalisera eller snarare inte tillämpa valutaregleringen. Intressant är ordvalet, LO 'accepterar' den föreslagna ändringen. Det saknas ett uttalat stöd för ändringen, vilket får mig att fundera över om LO verkligen vill se den föreslagna förändringen. Klart däremot är att man inte vill veta av någon egentlig liberalisering, och tar ganska ordentligt avstånd ifrån en liberalisering som grundas på den utveckling som sker inom EU. Sammantaget bedömer jag det som att LO är emot en de facto avreglering. Man har svårt att vända sig emot lagändringen bl.a. eftersom man från LOs sida stöttar den svenska EU-ansökan. LO försöker koppla loss frågan om valutaavregleringen från beslutet om EU-medlemskap. LO framstår som negativt inställda till förslaget men de vill inte heller kritisera det för hårt. Detta kan vara en konsekvens av att det är socialdemokraterna som föreslår förändringarna och det kan, spekulativt, vara så att man från LOs sida inte ser några möjligheter att hindra utvecklingen och att man vill undvika ett 'rosornas krig' i frågan.

Sammanfattning LO

LO förspråkar under alla de undersökta perioderna en fortsatt tillämpad valutareglering. Under 1981/82 och 1985/86 är man dock mycket klarare i det faktumet. 1988/89 är det viss tvekan i vad man egentligen menar. I yttranden motsätter man sig inte förändringen av valutalagen men man vill inte gärna se en liberalare tillämpning. Därmed kan LO inte heller anses förespråka en avreglering.

6.7 TCO

TCO lämnar ett yttrande över valutakommitténs slutbetänkande, SOU 1985:52. Man säger sig inte i princip vara emot avregleringar men anser att valutaregleringen är nödvändig för att vi skall kunna bedriva en självständig ekonomisk politik. En central del i stabiliseringspolitiken är att växelkursen kan hållas på en stabil nivå. För att klara det krävs att störningar på den svenska ekonomin från omvärlden måste minimeras.⁶⁰ Valutaregleringen fyller den funktionen. Hela argumentationen implicerar att valutaregleringen måste finnas kvar för att skydda den svenska ekonomin så att regeringen kan föra en från utlandet oberoende ekonomisk politik. Självklart är att om denna politik inte skulle överensstämja med vad marknaden anser vara rimligt, måste vi

⁶⁰ TCOs yttrande över SOU 1985:52

ha ett skydd mot de reaktioner, i form av t.ex. valutaströmmar, som annars kan bli resultatet.

TCOs yttrande över promemorian till ny valutalag⁶¹ 1990 är endast en sida långt. På denna framgår dock med önskvärd tydlighet att TCO inte stödjer en valutaavreglering. "Det är enligt TCO fortfarande för tidigt att nu helt avveckla valutaregleringen."⁶² De menar att Sverige riskerar förlora möjligheten att föra en självständig ekonomisk politik.

6.8 SAF och Industriförbundet

Inte någon gång avger SAF ett eget yttrande angående valutaregleringen när de bereds tillfälle. De ansluter sig helt och fullt till de yttranden som avges av industriförbundet. De påpekar dock att de getts tillfälle till att yttra sig och nämner inte att de avstår utan endast att de hänvisar till industriförbundet. "Föreningen åberopar Sveriges Industriförbunds yttrande, [...]"⁶³

Formellt antar jag därför att SAF kan kategoriseras enligt vad industriförbundet uttrycker i sina remissvar.

Industriförbundet förespråkar inte direkt en avveckling utan en förändring och förenkling av valutaregleringen i syfte att stärka svenska företags möjligheter att själva agera i valutafrågor och därmed stärka deras konkurrenskraft.⁶⁴

Industriförbundet tar sedan 1985/86 fram en stor arsenal av argument för att regleringen måste avskaffas. Regleringens stabiliseringspolitiska effektivitet bedöms så låg att de kostnader den orsakar långt ifrån uppvägs av de eventuella fördelar den kan föra med sig.⁶⁵ Dessa skadliga effekter ökar i takt med att de konkurrerande företagen i andra länder får tillgång till allt friare kapitalmarknader. Den utveckling som sker inom EG bedöms ha väsentlig betydelse för den framtida situationen för svenska företags ställning gentemot de i EG verkande konkurrenterna.⁶⁶ Industriförbundet tar till en hård ton mot regleringen. "Lagstiftaren måste välja: vill man ha företag som arbetar på samma villkor som företag från våra avancerade konkurrentländer eller vill man ha företag som handikappas av att besluten inte kan tas på marknaden utan fattas på Brunkebergstorg i Stockholm?"⁶⁷

⁶¹ DS 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁶² TCOs yttrande över Ds 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁶³ SAFs yttrande över SOU 1985:52 "Slutbetänkandet av valutakommittén"

⁶⁴ Proposition 1981/82:161, s. 9

⁶⁵ IFs yttrande över SOU:1985:52 "Slutbetänkandet av valutakommittén", s 1

⁶⁶ IFs yttrande över SOU:1985:52 "Slutbetänkandet av valutakommittén", s6

⁶⁷ Lars Nabseth, DN debatt 1985-11-09

Inte heller 1988/89 lämnar SAF något eget yttrande, utan hänvisar återigen till Industriförbundet. "Svenska arbetsgivareföreningen som beretts tillfälle att avge yttrande över rubricerad promemoria, får med anledning därav åberopa vad Sveriges Industriförbund anfört i bifogade yttrande."⁶⁸ Industriförbundet ställer sig positiva till att valutalagen återigen blir beredskapslag men menar att arbetet med att närma de svenska reglerna till EG inte får stoppas upp av kvarvarande rester. Sverige får inte ställa sig vid sidan av den liberalisering som sker inom EG vad gäller utvecklingen på bl. a. kapitalmarknaden.⁶⁹

Sammanfattning SAF och Industriförbundet

Det är något problematiskt att SAF inte själva ger uttryck för sina åsikter. Vad syftet med det är vet jag inte. Jag gör dock bedömningen att SAF är en såpass viktig aktör i det svenska politiska systemet att de måste vara med. De har givits tillfälle att yttra sig och väljer då att hänvisa till de argument vilka anges av Industriförbundet.

Industriförbundet har varit konsekvent i sin syn på valutaregleringen. 1981/82 var man inte uttalat för en avreglering men man förespråkade en liberalisering vilket ligger helt i linje med den inställning man senare för fram. Argumenten för ett avskaffande har inte varit lika konsekventa. Man startar med att föra fram regleringen som en krånglig och svåröverskådlig apparat för att sedan övergå till att kalla den ineffektiv och i princip verkningslös i att uppfylla de ekonomiska politiska målen. Dessa argument ligger nära varandra då båda angriper regleringens funktion, medan argumenteringen 1988/89 övergår till att gälla anpassningen av svenska regler till internationella. Framförallt avses den utveckling som sker inom EG.

7. SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

7.1 Svaren på frågeställningarna

7.1.1 Vilka argument använder aktörerna?

Valutaregleringen avskaffas som en anpassning till de regler som råder internationellt. Det visar entydigt resultatet av undersökningen. Alla de aktörer som är för en avreglering anför argument nummer 3, 'anpassa svenska regler till internationella' som grund för att avskaffa regleringen. Tyngdpunkten i argumenteringen ligger på de regler som tillämpas inom EG/EU. I flera fall nämns också EG/EU specifikt som orsak till att

⁶⁸ SAFs yttrande över DS 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁶⁹ IFs yttrande över Ds 1989:74 "Ny valutalag m.m."

⁶⁹ IFs yttrande över Ds 1989:74 "Ny valutalag m.m."

regleringen bör avskaffas. Socialdemokraterna och centern anger dessutom 'ineffektivitet' som ett argument och socialdemokraterna anger även 'stärka svenska företags internationella konkurrenskraft'. Dessa argument kommer dock i argumenterandet i andra hand för argument 3.

7.1.2 Vilken inställning till valutaregleringen hade aktörerna?

Min undersökning visar tydligt via argumentationsanalysen att aktörernas inställning till valutaregleringen förändras under den undersökta perioden. Från ett synsätt grundat i en nationell kompensationsstrategi har inställningen under den undersökta perioden förändrats till att istället ligga i linje med den internationella liberaliseringsstrategin, så som Peter J. Katzenstein beskriver små staters tre strategiska möjligheter. Den tidigare svenska modellen är därmed om inte avskaffad så berövd ett viktigt instrument samt inte minst politiskt stöd.

7.2 Slutdiskussion

Världen förändrades under den studerade perioden 1981-1989. Internationaliseringen drar fram med stor kraft och det saknas politiska institutioner vilka är starka nog att möta den ekonomiska utvecklingen. Internationella avtal är svåra att förhandla fram och det sker sällan utan betydande undantag. Kapitalet finns numer på en global marknad, men den andra insatsvaran i produktionen, arbete, hämmas i stor utsträckning fortfarande av nationella och internationella regleringar. Det förändras långsamt med regionala avtal som EU och NAFTA, men till en global arbetsmarknad är det ännu långt. Dessutom är mycket av arbetskraften trögrörig till sin natur. Det globala kapitalet skapar nya förutsättningar för nationalstaterna och politikerna i dessa. De måste idag konkurrera om investeringarna med varandra. Tydliga exempel på detta finns i hot om utflyttningar av tillverkningsindustrier, satsningar på utbildning för att locka till sig företag o.s.v.

Resultatet av avregleringen är att "marknadens makt över den politiska dagordningen ökat på bekostnad av riksdagens."⁷⁰ Denna makt har dock inte tagits av marknaden utan den har givits som ett resultat av politiska beslut. Politikerna har som Göte Hansson påpekar försatt sig i en beroendesituation gentemot kapitalägarna. En situation politikerna inte längre hardirekt kontroll över. Politikens uppgift blir nu mer inriktad på att skapa nationella konkurrenskraftiga förutsättningar genom skattesystem, kompetensutveckling och infrastruktur vilket gynnar internationellt företagande.

Jag vill, efter att ha genomfört undersökningen, påstå att politikerna hade en relativt god bild av den situation som skulle uppstå vid en avreglering. Det sägs av flera aktörer att

⁷⁰ Rothstein 1995, s. 26

valutaregleringen är viktig för att kunna föra en oberoende penningpolitik. Man har insikten att ett slopande av regleringen medför att man mer eller mindre avsäger sig penningpolitiken som styrmedel för ekonomin. Man inser också att det inte längre kommer att finnas några hinder för kapitalet att snabbt röra sig över nationsgränserna.

Emot detta talar det faktum att debatten före beslutet var av liten omfattning, vilket skulle kunna tyda på att frågan inte ansågs vara av större vikt. Bristen på debatt kan dock förklaras med frågans komplexitet samt det faktum att de normala antagonisterna moderaterna och socialdemokraterna i den här frågan faktiskt stod på samma sida.

Resultatet visar tydligt att argumenten och motiven för att avskaffa valutaregleringen syftar till att skapa bättre förutsättningar för de svenska företagen att konkurrera internationellt. Det framväxande globala ekonomiska systemet har medfört att Sverige måste anpassas för att vi skall kunna bibehålla konkurrenskraften. Effekten av avregleringen blir den att politikerna förlorar den direkta kontrollen över valutaflöden vilket man tidigare haft. Avregleringen skedde av nödvändighet och den har medfört att det svenska korporativa systemet satts under hård press om inte avskaffats i praktiken.

När inte längre statsmakten kan kontrollera kompensationsmöjligheterna för parterna i systemet så fungerar inte heller det korporativa systemet som tidigare. Främst de aktörer vilka representerar kapitalet kan nu flytta sina investeringar, istället för att vara tvingade till att nå en överenskommelse. Med Lewins synsätt (något förenklat) faller inte det korporativa systemet eftersom aktörerna fortfarande ges tillfälle att delta i besluten. Men jag menar att även detta är ett felaktigt synsätt som bygger på synen av nationalstaten av idag som en fristående enhet. Där inkorporerar man t.ex. inte aktörer som kan utöva ett enormt inflytande på svensk ekonomi, men som inte finns representerade inom landets gränser. Björn Elmbrant menar att avregleringen var ett stort steg i den svenska modellens fall. I det har han rätt, däremot har jag svårare att förlikas med synen på det som ett medvetet nedmonterande av denna modell. Istället anser jag att avregleringarna skedde av nödvändighet och att den svenska modellen föll som en naturlig effekt av omvärldens utveckling.

Avslutningsvis, utan att det ingått i studieunderlaget skulle man kunna konstatera att den internationella utvecklingen gentemot en kapitalstyrd internationell marknad fortsatt och nu påverkar oss alla i än större utsträckning. Valutaregleringens avskaffande var det viktiga beslut, både i Sverige och i andra länder, som gjorde denna utveckling möjlig. Man skulle nästan kunna beskriva det som ett "fångarnas" dilemma där det krävs att alla aktörer, i vart fall de med störst ekonomisk kraft på den internationella arenan är överens för att valutaregleringar skall fungera och inte vara ett konkurrenshinder. Sedermera har

vi sett andra nationella instrument avskaffas såsom valutor, penningpolitik (räntepolitik) och i ökande grad lagstiftningsrätt, tex genom ökad integration inom EU och Euroländerna. Man har dock inom EU och Euroländerna undvikit den politiska integration som skulle krävas för en fungerande finanspolitisk balans. Politikernas roll har därmed, om man ser det positivt, förändrats till att skapa så goda förutsättningar för ekonomisk konkurrenskraft och tillväxt som möjligt. De politiska målen, med t.ex. låg arbetslöshet, eller konkurrenshämmande regleringar inom offentlig upphandling kan därmed bli underordnade tillväxtmålen.

Lite provokativt skulle man kunna tänka sig att hela det politiska demokratiska systemet förändras till att bli en kamp om röster där plånbokseffekten är den helt avgörande och opopulära, tillväxtbegränsande eller för väljarnas plånböcker negativa, men nödvändiga reformer inte kan genomföras då politikerna förlorar röster på det. Eller, om man vill se det positivt, så har vi människor getts ansvar och makt över vår kollektiva framtid genom att själva tvingas ta ställning, både som konsumenter och som väljare, i frågor som tidigare hanterats 'över våra huvuden'. Min personliga syn är att "Vi kan".

8.3 Argumentens utveckling i tabellform.

Fig. 16. Sammanfattning av perioden med analysmodellen.

Argument för en avreglering

1-Stärka Sveriges förtroende

2-Stärka svenska företags internationella konkurrenskraft

3-Anpassa svenska regler till internationella

4-Räntepåverkan

5-Icke funktionell

6-Argument för ett stärkande eller behållande av regleringen

	1	2	3	4	5	6
1981/82*						S, V, C, FP
1985/86**		S, SAF/IF	FP, M	C	FP, M, SAF/IF	S, V, LO, TCO
1988/89		S	C, S, FP, M, SAF/IF,		C, S	V, LO, TCO

*Med anledning av materialbrist för 1981/82 i frågan kategoriserar jag inte SAF och IF under denna period.

** Socialdemokraterna byter under perioden åsikt om valutaregleringen. Från en bibehållen reglering till att förespråka ett avskaffande.

9. KÄLL OCH LITTERATURFÖRTECKNING

- Elmbrant, Björn (1993) Så föll den svenska modellen Stockholm: Fischer
 - Gilpin, Robert (1987) The political economy of international relations Princeton NJ: Princeton university press
 - Hansson, Göte, Lars-Göran Stenelo, red (1990) Makt och internationalisering Helsingborg: Schmidt
 - Katzenstein, Peter J. (1985) Small states in world markets: industrial policy in Europe Ithaca: Cornell university press
 - Lewin, Leif (1992) Samhället och de organiserade intressena Stockholm: Norstedts juridikförlag
 - Rothstein, Bo (1995) Demokrati som dialog. Demokratirådets rapport. Stockholm: SNS Förlag
 - Södersten, Bo, red (1990) Marknad och politik Lund: Dialogos
 - Sveriges rikes lag Stockholm: Norstedts juridikförlag 1994
 - riksdagens årsbok 1988/89 Stockholm: Liber allmän förlaget 1989
 - Johansson, Fredrik (1995) Valutaregleringen: en undersökning av debatten kring valutaregleringens vara eller inte vara Göteborgs universitet statsvetenskapliga institutionen (B-uppsats)
- Ds 1996:37 Novemberrevolutionen: Om rationalitet och makt i beslutet att avreglera kreditmarknaden 1985 Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi
- Protokoll 1988/89:76
 Protokoll 1981/82:140
- Proposition 1982/83:121 Fortsatt valutareglering
 Proposition 1981/82:161 Fortsatt valutareglering
 Proposition 1985/86:143 Om fortsatt valutareglering
 Proposition 1985/86:150 Kompletteringsproposition
 Proposition 1988/89:100 Förslag till statsbudget för budgetåret 1989/90, bil.1 finansplanen
 Proposition 1981/82:100 med förslag till statsbudget för året 1981/82, bil 1 finansplanen
- Motion 1981/82:2016 Den ekonomiska politiken (s)
 Motion 1981/82:2018 Riktlinjer för den ekonomiska politiken (m)
 Motion 1985/86:Fi217 Den ekonomiska politiken (c)
 Motion 1985/86:N302 Näringspolitiken (fp)

Motion 1985/86:534 (fp)
 Motion 1985/86:Fi219 Den ekonomiska politiken (fp)
 Motion 1985/86:Fi213 Den ekonomiska politiken (m)
 Motion 1985/86:533 Fortsatt valutareglering (m)
 Motion 1985/86:Fi218 Den ekonomiska politiken (vpk)
 Motion 1988/89:Fi57 med anledning av prop. 1988/89:142 om fortsatt valutareglering (c)
 Motion 1988/89:Fi5 med anledning av prop. 1988/89:47 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m.m. (c)
 Motion 1988/89:Fi11 med anledning av prop. 1988/89:147 (fp)
 Motion 1988/89:Fi54 med anledning av prop. 1988/89:142 om fortsatt valutareglering (fp)
 Motion 1988/89:Fi55 med anledning av prop. 1988/89:142 om fortsatt valutareglering (m)
 Motion 1988/89:Fi214 Den ekonomiska politiken (m)

Figurförteckning

Fig. 1. Koppling mellan motiv, argument och system.
 Fig. 2. Samband mellan indikator, motiv och handling.
 Fig. 3. IS-LM kurvan.
 Fig. 4. IS-LM kurvan vid extrem keynesianism med expansiv finanspolitik.
 Fig. 5. IS-LM kurvan vid extrem monetarism och en expansiv penningpolitik.
 Fig. 6. Analysmodellen.
 Fig. 7. Kapitalmarknaden.
 Fig. 9. Socialdemokraterna sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 10. Centerpartiet sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 11. Folkpartiet sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 12. Moderata samlingspartiet sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 13. Vänsterpartiet sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 14. LO sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 15. TCO sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 16. SAF och Industriförbundet sammanfattade i analysmodellen.
 Fig. 17. Sammanfattning 1981-1989 i analysmodellen.